

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه جوادالائمه (ع)
شهرستان آبدانان

چشمنواره رشد

عنوان:

عوامل موثر در توسعه فرهنگی از دیدگاه قرآن

استاد راهنما:

سیده زینب چراغی

محققین گروه:

مهتاب رضایی (دبیر گروه)

سیده مریم حسینی

مریم عبدشاهی

ایمان محمدیان

گروه: فاطمیه (سلام الله علیها)

زمستان ۱۳۹۳

چکیده

از جمله مباحث مهم و کلیدی که نقش موثر و بسزائی در بحث توسعه فرهنگی دارد، عوامل موثر در توسعه فرهنگی است. که این عوامل شامل دولت یا حکومت اسلامی، مردم و عوامل فراملی و جهانی می باشد. در این مقاله سعی شده است علاوه بر تشریح و آشنا ساختن با کلیات آنها، از دیدگاه قرآن و سنت نیز بررسی شود. و با آوردن آیات و روایات مربوط به بحث مزبور، با الگو پذیری از حیات معنوی و فرهنگی و حکومت جهانشمول پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) بهترین الگوی توسعه فرهنگی و عبارتی الگویی بهتر از الگوی دیگران ارایه شود همچنین در این مقاله تا آنجا که لازم و مقدور بوده مسایل مربوطه با استفاده از نظرات و آیات و روایات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

کلید واژه ها: توسعه-فرهنگ-توسعه فرهنگی-الگو

توسعه: مفهومی متعالی، دستاورد بشری و پدیده ای چند بعدی است که طبعا توسعه از مقوله امور فرهنگی به شمار می آید.

فرهنگ: فرهنگ به مفهوم قوم نگاری عام خود، مجموعه پیچیده ای است مشتمل بر معارف، اعتقادات، هنر، حقوق و اخلاق و تمامی توانایی ها و عاداتی که بیشتر به عنوان عضوی از جامعه اقدام می نماید.

توسعه فرهنگی: شرط اصلی توسعه اقتصادی و بلکه شاه کلید آن به حساب می آید و به معنای تحولات و تغییرات وسیع در روابط بین کشورها می باشد.

الگو: در لغت به معنای طرح، سرمشق، نمونه، مشابه و مدل می باشد. در اصطلاح و در علوم گوناگون به معنای متفاوت و البته نزدیک به هم آمده است. در واقع یک سری قوانین است که با استفاده از آن می توان هر چیزی یا قسمتی از یک مقوله را تولید کرد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات تحقیق

بیان مسأله: ۳

ضرورت انجام تحقیق: ۳

اهداف مشخص تحقیق: ۳

روش تحقیق: ۳

نوآوری در تحقیق: ۳

سؤالات تحقیق: ۴

فرضیه های تحقیق: ۴

پیشینه تحقیق: ۴

فصل دوم: عوامل مؤثر در توسعه فرهنگی

۱- حکومت و دولت اسلامی ۷

جایگاه حکومت در اسلام ۹

۲- اجرای احکام الهی ۱۰

۳- سیره پیامبر اکرم (ص) و جانشینان او در تشکیل حکومت اسلامی ۱۰

دلایل پیشرفت اسلام ۱۰

وظایف و مسئولیتهای دولت در توسعه فرهنگی ۱۸

حکومت پیامبر (ص) الگوی همیشگی حکومتهای اسلامی ۲۰

نتیجه: ۲۷

فصل سوم: فرهنگ و عوامل فراملی

عوامل فراملی و جهانی	۲۹
عوامل فراملی و جهانی	۳۴
ارزش ها و هنجارهای فرهنگ آرمانی اسلام	۳۶
ارزش ها و هنجارهای فرهنگ آرمانی اسلام	۳۷
عدالت گستری	۳۷
علم ورزی	۳۸
امنیت همگانی	۳۹
عقل گرایی	۴۰
آبادانی و رفاه عمومی	۴۱
فرهنگ اسلام و تکنولوژی	۴۲
ارتباطات پیشرفته	۴۲
سلاح های جنگی پیشرفته	۴۲
حمل و نقل پیشرفته	۴۳
جلوه های فرهنگ دینی	۴۳
۱. تکبیر	۴۳
۲. مساجد	۴۴
۳. پرچم	۴۵
فرهنگ ثابت ولی متغیر است	۴۷
پذیرش فرهنگ، اجباری ولی اختیاری است	۴۷
نتیجه	۴۹
فهرست منابع و مآخذ	۵۰

مکانی، شیوه تقریباً مشابه در صدد پاسخگویی به نیازهای آنها برآمده‌اند. چنانکه در تمامی این جوامع بشری، زبان، ابزار و فنون برای بهره‌برداری از طبیعت، قوانین مالکیت، شبکه محارم و ... شکل یافته است. ثانیاً یکی از خصوصیات اصلی فرهنگ اکتسابی بودن و انتقال‌پذیری آن است که باعث شده عناصر فرهنگ از نسلی به نسل دیگر از جامعه‌ای به جامعه دیگر انتقال یابند. باتوجه به این ویژگی فرهنگ - عام و خاص - و تمایز میان جنبه مادی - تمدن و جنبه معنوی - فرهنگ - می‌توان گفت. دستاوردهای مادی بشر متعلق به یک گروه و ملت خاص نیست. بلکه تمامی جوامع بشری در آن سهم دارند. اما هر جامعه‌ای به دلیل ویژگی‌های اقلیمی و تاریخی و ... دارای فرهنگی متمایز از فرهنگ‌های دیگر است.

فرهنگ ثابت ولی متغیر است

فرهنگ ثابت به نظر می‌رسد؛ زیرا موارث فرهنگی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و فرهنگ گذشته در حال تداوم می‌یابد. هم‌چنین اگر تغییری صورت پذیرد، آرام و بطئی است و به سادگی قابل درک و رؤیت نمی‌باشد. اما از طرف دیگر، به دلیل طرح نیازهای جدید زیستی، روانی، اجتماعی و تلاش در پاسخگویی به این نیازها و تفاوت در مقتضیات زمانی و مکانی، تغییراتی در فرهنگ‌های بشری حادث می‌شود. از این نظر می‌توان فرهنگ جوامع گوناگون را به دو گونه تقسیم کرد؛ یعنی فرهنگ ایستا و فرهنگ پویا. در فرهنگ ایستا تغییرات به حداقل ممکن تقلیل می‌یابد و فرهنگ به حال متحجر و تغییرناپذیر باقی می‌ماند؛ اما برخی جوامع نقطه مقابل جوامع ایستا قرار می‌گیرند؛ به نحوی که وسعت و سرعت تغییرات در فرهنگ آنها زیاد است. به طور کلی، تغییرات، مداوم و اجتناب‌ناپذیر است و تفاوت در سرعت، جهت و زمینه دگرگونی از فرهنگی به فرهنگ دیگر است.

پذیرش فرهنگ، اجباری ولی اختیاری است

در ابتدا این طور به نظر می‌رسد که فرهنگ، اجباری است. به این معنی که یکی از خصوصیات اصلی فرهنگ جمعی و جبری بودن آن است. آدمی از بدو تولد تا مرگ به طور اجباری در جریان فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری قرار دارد. هر چند میزان فرهنگ‌آموزی در دوره‌های مختلف حیات او متفاوت است، میراث فرهنگی نسل قبل دائماً به او منتقل می‌شود. محتوای فرهنگ چنان با شخصیت فرد عجین می‌شود که بدون احساس اجبار، عناصر و درونمایه فرهنگی جامعه را در اندیشه و عمل خود منعکس می‌کند. این فرآیند را در جامعه‌شناسی اصطلاحاً 'درونی شدن'

فرهنگ' می‌گویند. اگر فردی برخی از باورها و عقاید رایج در فرهنگ خویش را نپذیرد، به‌میزان اهمیت و ارزش آنها در چارچوب فرهنگ مورد نظر، در معرض فشار جمعی قرار می‌گیرد. از طرفی فرهنگ، امری اختیاری است و فرد به نوبه خود نقش مؤثر و فعالی در آن می‌تواند داشته باشد. یعنی فرهنگ به‌صورت میراثی از گذشته که به‌طور غیرفعال پذیرفته شده باشد نیست، بلکه برعکس فرهنگ مستلزم شرکت فعال و خلاقِ اعضاءِ گروه یا قوم مربوط است. افراد در مقابل فرهنگ غیرفعال و بی‌اراده نیستند، بلکه هر فردی می‌تواند از طریق پذیرش برخی از عناصر فرهنگ و عدم پذیرش برخی دیگر، در جهت تغییر در آن محدوده گام بردارد که این خود معلول تفاوت‌های فردی و تفاوت در جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری است. این دو عامل به‌همراه نیازهای جدید، موجب نوآوری در فرهنگ یا تأثیر فرد در فرهنگ می‌شود.

نتیجه

در فرهنگ آرمانی اسلام که در قالب مهدویت مطرح گردیده است، در می‌یابیم که با ظهور آخرین منجی، انسان‌ها در سایه رهنمودهای حضرت مهدی (عج) که برگرفته شده از قرآن و سنت و مطابق فطرت انسان‌هاست، به آخرین درجه تکامل مادی و معنوی دست می‌یابند. در عصر ظهور و حاکمیت فرهنگ آرمانی اسلام، نه تنها بشر قدرت تأمین نیازهای ضروری خود را دارد، بلکه به دلیل پیشرفت علم و تکنولوژی و ارتقای سطح زندگی همراه با رعایت ارزش‌ها و هنجارهای دینی و انسانی، به بالاترین درجه از تکامل مادی و معنوی دست می‌یابند.

فهرست منابع و مآخذ

قرآن کریم

۱- نهج البلاغه ، ترجمه مرحوم دشتی

۲- جمعی از نویسندگان؛ **قرآن و توسعه فرهنگی**؛ تهران: نشر فرهنگ مشرق زمین، ۱۴۲۴ق.

۳- حرّ عاملی، محمدبن حسن؛ **وسائل الشیعه**؛ تهران: المكتبة الاسلامیه، ۱۴۰۳ق.

۴- حسینی، سیدهادی؛ **فقر و توسعه در منابع دینی**؛ مشهد: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۱.

۵- دیلمی، شیرویه بن شهردار؛ **فردوس الاخبار**؛ بیروت: بی نا، ۱۹۸۷م.

۶- رفیع پور، فرامرز؛ **آفاتومی جامعه**؛ تهران: انتشار، ۱۳۷۷، ص ۷۰.

۷- روح الامینی، محمود؛ **زمینه ی فرهنگ شناسی**؛ تهران: نشر عطار، ۱۳۶۵، ص ۱۸.

۸- شعیری، تاج الدین؛ **معانی الاخبار**؛ قم: انتشارات رضی، ۱۳۶۳.

۹- طباطبایی، محمدحسین؛ **المیزان فی تفسیر القرآن**؛ بیروت ، مؤسسه ی الاعلمی للمطبوعات، طبعه الاولى ۱۹۹۷م.

۱۰- طبرسی؛ **مجمع البیان**؛ بیروت: انتشارات دارالمعرفه، ۱۹۸۶.

۱۱- کامل، سلیمان؛ **یوم الخلاص**؛ ترجمه ی علی اکبر مهدی پور، قم: نشر آفاق، ۱۳۷۶.

۱۲- کلینی، محمدبن یعقوب؛ **الکافی**؛ قم: انتشارات أسوه؛ ۱۳۷۶.

- ۱۳- مؤسسه‌ی آینده‌ی روشن؛ **مجموعه مقالات**؛ قم: مؤسسه‌ی آینده‌ی روشن، ۱۳۸۶.
- ۱۴- متقی‌زاده، زینب؛ **جهانی شدن فرهنگ مهدوی**؛ قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)، ۱۳۸۸.
- ۱۵- مجلسی، محمدباقر؛ **بحار الانوار**؛ بیروت: مؤسسه‌ی الوفاء، ۱۴۰۳ق.
- ۱۶- مصباح یزدی، محمد تقی؛ **جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن**؛ قم: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹.
- ۱۷- مصباح یزدی، محمد تقی؛ **آموزش عقاید**؛ تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ هفتم، ۱۳۸۱.
- ۱۸- سایت انترنتی ظهور (<http://www.zohour.ir>).
- ۱۹- مجلسی، محمد باقر (متوفی ۱۱۱۱ه.ق)، بحار الانوار، انتشارات مکتبه اسلامیة، تهران، ایران
- ۲۰- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب اسلامیة، تهران، ایران
- ۲۱- علیزاده، حسن، دولت و فرهنگ دینی، موسسه فرهنگی - هنری عرش پژوه ۱۳۸۴ تهران - ایران
- ۲۲- موسوی خلخالی، سید محمد مهدی، حاکمیت در اسلام، انتشارات آفاق، چاپ اول ۱۳۶۱، تهران- ایران